

NIEBEZPIECZNA ŻYWNOSĆ

Chemiczne substancje w żywności UE
zaburzające gospodarkę hormonalną

SPOŁECZNY
INSTYTUT
EKOLOGICZNY

PAN Germany
Pestizid Aktions-Netzwerk e.V.

GLOBAL 2000

ZWIĄZKI ENDOKRYNNIE AKTYWNE

ZABURZENIA GOSPODARKI HORMONALNEJ U DZIKICH ZWIERZĄT

SAMCE ŻAB Z ŻEŃSKIMI ORGANAMI PŁCIOWYMI, SAMCE RYB PRODUKUJĄCE IKRĘ, MĘSKIE OKAZY ŻÓŁWI Z NIEWYKSZTAŁCONYMI PENISAMI, NIEZDOLNE DO PEŁNIENIA FUNKCJI ROZRODCZYCH.

COŚ JEST NIE TAK. ALE CO SPOWODOWAŁO TO, ŻE PRZYRODA UTRACIŁA RÓWNOWAGĘ?

Nasza skradziona przyszłość

Na początku lat 90. XX stulecia grupa naukowców współpracująca z Theo Colborn stwierdziła, że te zaburzenia endokrynne występują o wiele częściej w miejscach, gdzie wykryto zanieczyszczenia przemysłowe i że te anomalie mają związek ze związkami naśladującymi hormony. Związki te mają możliwość współpracy z systemem hormonalnym organizmu. Jedną z pierwszych takich substancji, określoną jako EDC był pestycyd DDT (dichlorodiphenyltrichloroethane). Po zanieczyszczeniu jeziora Apokpa na Florydzie przez lokalną fabrykę, produkującą DDT, liczba aligatorów żyjących w Missisipi spadła o 90 proc. Rodzące się męskie aligatory miały zniekształcone narządy rozrodcze, spadła drastycznie ich rozrodczość a embriony zamierały.

Theo Colborn, słynna amerykańska naukowiec, jest razem z Diane Dumanosky i John Pertersonem współautorką książki "Skradziona przyszłość: czy zagrażamy naszej płodności, inteligencji i przetrwaniu? naukowa powieść kryminalna (1996). Książka zwróciła uwagę świata na problem zaburzeń endokrynologicznych spowodowanych syntetycznymi substancjami chemicznymi. Jest również założycielką i prezeską TEDEX - Endocrine Disruption Exchange w Colorado.

Więcej informacji: www.endocrinedisruption.com

Co to są EDC?

Związki endokrynnie aktywne (ang. EDC - Endocrine Disrupting Chemicals) jak sama nazwa wskazuje są to związki chemiczne, które rozregulowują układ hormonalny zarówno człowieka jak i zwierząt, odpowiadający za wszystkie funkcje życiowe, w tym wzrost i rozmnażanie. Poprzez upodabnianie się do hormonów, wysyłają błędne sygnały dla ciała i powodują najróżniejsze nieprawidłowości.

Podobnie jak hormony, EDC oddziałują w bardzo małych dawkach. Np. Bardzo niska dawka (ok. 15 cząsteczek na bilion) bifenolu A, jednego z najpowszechniej występujących EDC, w warunkach laboratoryjnych może nieprawdopodobnie zwiększyć produkcję jaj u ślimaków wodnych. Podobne stężenia są często spo-

tykane w naszym środowisku. Nie dziwi więc już fakt, że dwie na trzy ryby złapane w austriackich rzekach są samicami. Ponieważ jednym z efektów EDC jest wpływ na układ rozrodczy, a są one wszechobecne w naszym środowisku, nie można lekceważyć ich wpływu na bioróżnorodność i istnienie dzikich gatunków na naszej planecie.

WPŁYW EDC NA CZŁOWIEKA

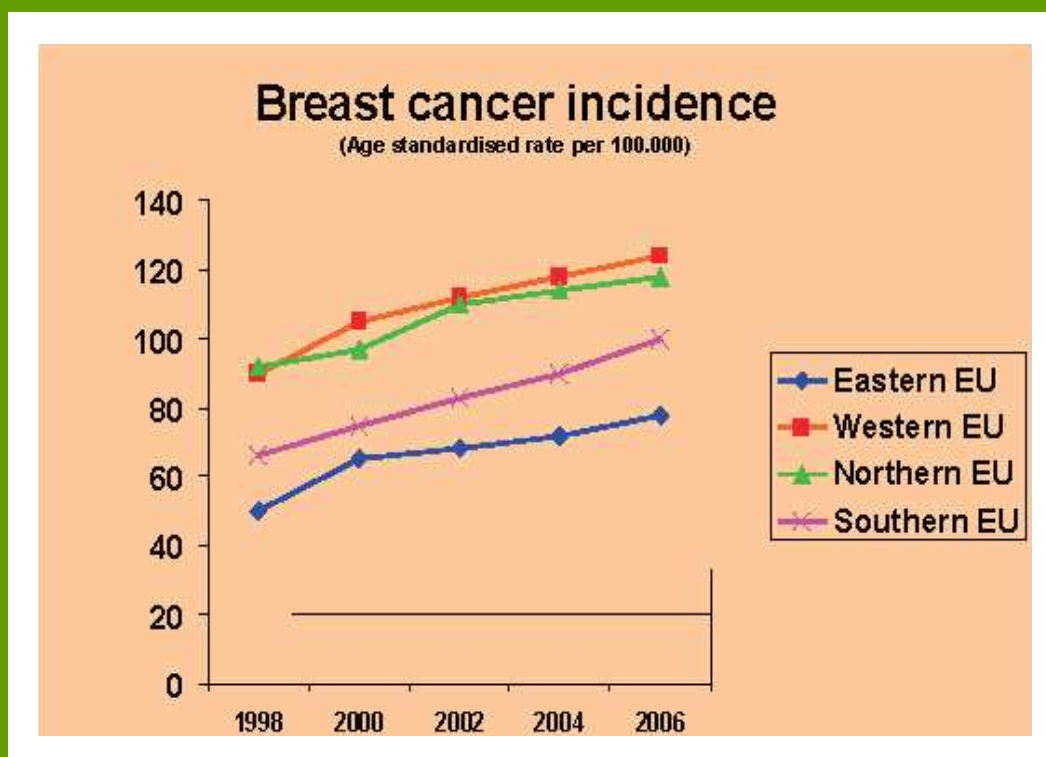
EDC ZNALEŹĆ MOŻNA DZIŚ W KAŻDYM EKOSYSTEMIE, PONIEWAŻ SĄ POWSZECHNIE STOSOWANE W PRZEDMIOTACH CODZIENNEGO UŻYTKU – SĄ W KOSMETYKACH, ZABAWKACH, SZAMPONACH, MEBLACH PLASTIKOWYCH LUB ZABEZPIECZANYCH CHEMICZNYMI SUBSTANCJAMI, SĄ W PESTYCYDACH.

LUDZIE NIE TYLKO SĄ NARAŻENI NA TE ZWIĄZKI POPRZEZ ICH WCHŁANIANIE PRZEZ SKÓRĘ, ALE TAKŻE OTRZYMUJĄ ICH CODZIENNĄ DAWKĘ RAZEM Z JEDZENIEM.

JAKIE SĄ ZAGROŻENIA DLA LUDZI?

JAK TO WYGLĄDA W UE?

To są fakty: w Europie następuje wzrost zachorowań na choroby przewlekłe. Co prawda najlepiej udokumentowany jest wzrost liczby zachorowań na raka prostaty czy raka piersi, ale jest coraz więcej takich chorób jak cukrzyca, otyłość, choroby psychiczne zwłaszcza w młodym pokoleniu.

SOURCE: EUGLOREH PROJECT, 2007, www.eugloreh.it/default.do

Takiego wzrostu zachorowań nie można tłumaczyć tylko wrodzonymi wadami. Czynniki środowiskowe takie jak stres czy brak ruchu są jedną z przyczyn zachorowań, ale nie można dalej ignorować wpływu na organizm takich związków chemicznych jak EDC.

Wpływ EDC na zdrowie człowieka

Ponieważ układ hormonalny reguluje większość funkcji ciała człowieka, wpływ EDC zaznacza się na różnych poziomach – podobnie jak u zwierząt.

Najnowsze badania naukowe i oficjalne raporty podają wiele przykładów takich oddziaływań. Nowotwory ściśle związane z układem rozrodczym (prostaty, jąder, piersi), zaburzenia metabolizmu (jak otyłość i cukrzyca), zaburzenia czynności rozrodczych (zmniejszona płodność, przedwczesne dojrzewanie dziewcząt), problemu układu krążenia, ale także zaburzenia psychiczne (pamięć, zdolność koncentracji, nadpobudliwość) - to wszystko są potencjalne skutki wpływu EDC. Niektóre z nich są widoczne dopiero w drugim lub trzecim pokoleniu u osób, które nie miały bezpośredniego kontaktu z EDC, tak że trudno je bezpośrednio powiązać z wpływem EDC.

3. Zobacz Oświadczenie Towarzystwa Edokrynologii (Diamantii, 2009)

2. Zobacz Kortenkamp: "Ocena substancji zaburzających gospodarkę hormonalną", 2012 i Europejska Agencja Środowiska, Raport techniczny nr 2/2012: Wpływ zaburzeń endokrynologicznych na dzikie życie, ludzi i ich środowisko - Weybridge +15 (1996-2011) raport, więcej: www.eea.europa.eu/publications/the-impacts-of-endocrine-disrupters

4. Aby uzyskać więcej informacji na temat transpokoleniowych efektów, patrz: "Environmentally Induced Epigenetic Transgenerational Inheritance of Ovarian Disease», Eric Nilsson, Ginger Larsen, Mohan Manikkam, Carlos Guerrero-Bosagna, Marina I. Savenkova, Michael K. Skinner, School of Biological Sciences, Center for Reproductive Biology, Washington State University, Pullman, Washington, United States of America

KOKTAJL CHEMICZNY

Związki EDC są jeszcze bardziej niebezpieczne jeżeli działają razem w tym samym czasie. Codziennie konsumenci przyjmują dawkę różnych EDC razem z jedzeniem, środkami higieny i stycznością z tworzywami sztucznymi. Jedząc owoce lub warzywa możemy

przyjmować około 20 różnych pestycydów zawierających EDC (część „Tropienie EDC w żywności”).

5.
Oświadczenie
Towarzystwa Endokryno-
logicznego (*Endocrine
reviews*, czerwiec 2009),
potwierdzone w 2012 r.
(*Science* 331:1136) przez
osiem innych stowarzyszeń
skupiających 40 000 nau-
kowców.

Problem tkwi w niedostrzeganiu wpływu „koktajlu chemicznego” - kumulowania się oddziaływań tych związków na organizm. Potrzebne są decyzje, a nie ignorowanie wpływu tych związków na układ hormonalny człowieka.

Nie ma bezpiecznego poziomu ryzyka. Badania naukowe dowodzą, że oddziaływanie EDC istnieje już przy bardzo niskich dawkach. Komisja Europejska obecnie przyjmuje, że EDC stają się bezpieczne poniżej pewnej dawki progowej. Takie stanowisko jest absolutnie niesłuszne, zwłaszcza w przypadku zagrożenia dzieci. Zamiast tego powinno być przyjęte stanowisko pełnego przetestowania wpływu niskich dawek tych związków, tak jak to sugerują badania naukowe prowadzone przez Vandenbergę. Te niskie dawki są realnym zagrożeniem dla zdrowia konsumentów, szczególnie najmłodszych, których organizm, a w tym układ obronny, dopiero się rozwija (patrz następna strona).

6.-7.
Vandenberg/
Soto/Heindel/Vom-
Saal *ao.* (*Endocrine
Reviews*, czerwiec
2012)

Ponad 40 pestycydów stosowanych w Europie powoduje zaburzenia gospodarki hormonalnej, obecność 30 z nich można stwierdzić w żywności. Tylko produkty pochodzące z rolnictwa ekologicznego nie zawierają tych pestycydów.

8. Lista
utworzona przez PAN
Europie według Kemi i Mc
Kinlay (2008: McKinlay, R.,
Plant, JA, Bell, JNB, Voulvoulis, N.
N. *Endocrine disrupting pesticides:
implications for risk assessment.*
Environment international 2008;
34(2):168-83.). Więcej
informacji na stronie 18.
«Metody PAN».

NIE WOLNO NARAŻAĆ ŻYCIA PŁODU

EDC A ZDROWIE DZIECI

OCENIAJĄC SZKODLIWE SKUTKI SUBSTANCJI CHEMICZNYCH, TAKICH JAK POZOSTAŁOŚCI PESTYCYDÓW W ŻYWNOCY, NALEŻY PAMIĘTAĆ, ŻE ZARÓWNO MAŁE JAKI I NIENARODZONE DZIECI SĄ ZNACZNIE BARDZIEJ NARAŻONE NA ICH WPŁYW.

CIAŻE CHEMICZNE

Nienarodzone dzieci nie mają jeszcze wyrobionych naturalnych mechanizmów obronnych więc związki chemiczne są dla nich o wiele bardziej groźne niż dla dorosłego. Płód, chociażby dlatego, że jest tak mały, nie radzi sobie z toksycznymi związkami chemicznymi przenikającymi do jego organizmu - nie ma nawet możliwości ich wydalania. Nie wolno dopuszczać do jakiegokolwiek narażania nienarodzonego dziecka na działanie nawet bardzo niskich poziomów toksycznych związków chemicznych.

Mechanizmy obronne dziecka przed toksycznymi substancjami są podczas ciąży w fazie rozwoju. Dlatego też, jeśli jest ono narażone na działanie substancji chemicznych, mogą znacznie bardziej mu zaszkodzić. Dziecko ma mniejszą możliwość detoksykacji chemikaliów w ciele i wydalania ich z organizmu. Mniejsza masa dziecka oznacza, że toleruje mniej chemikaliów niż dorosły, nawet niski poziom toksycznych chemikaliów powinien w przypadku dzieci być zakazany.

Przez długi czas uważano, że łożysko stanowi wystarczającą barierę ochronną, i że toksyny nie przenikają do płodu. Niestety, dziś wiemy, że to nie jest prawda - związki chemiczne łatwo przenikają przez tkanki naszego ciała, w tym łożysko. Nienarodzone dzieci są bezbronne wobec działania wielu toksycznych związków chemicznych, które są dla nich o wiele bardziej niebezpieczne niż dla dorosłego. Małe płód jest w fazie intensywnego rozwoju i kształtowania swojego ciała. Jest to delikatny i złożony proces, w którym nie można sobie pozwolić na jakikolwiek błąd, a hormony odgrywają w nim kluczową rolę i wytyczają drogę prawidłowej budowy organizmu dziecka. Działanie hormonów odbywa się w małych dawkach i dlatego nawet bardzo małe dawki substancji chemicznych powodujących zaburzenia endokrynologiczne, mogą uniemożliwić prawidłowy rozwój płodu i prowadzić do ogromnych problemów zdrowotnych.

MACICA:
„PUNKT
KRYTYCZNY”

Powinniśmy pamiętać, że wiele hormonów wpływa w sposób zasadniczy na nasze DNA. Zakłócenie pracy tych hormonów może doprowadzić do niewłaściwej budowy mózgu, nerwów, narządów płciowych i zwiększonej podatności na choroby nowotworowe. Te zakłócenia we wczesnej fazie rozwoju dziecka mogą pozostać niezauważone w pierwszych latach jego życia, ale mogą mieć wpływ na dalszy jego rozwój – mogą spowodować problemy z motoryką, pamięcią, nadpobudliwością psychoruchową (ADHD), niepłodnością itd. Jedynym rozwiązaniem jest nie narażanie nienarodzonych dzieci na działanie chemikaliów.

TABELA KRYTYCZNYCH ETAPÓW ROZWOJU

Zaburzenia endokrynologiczne (TEDX) zostały opisane przez Theo Colborna, wybitnego naukowca specjalizującego się w zaburzeniach endokrynologicznych. Strona internetowa oferuje interaktywne narzędzie, dzięki któremu użytkownicy mogą zobaczyć bardzo dokładnie na osi czasu i rozwoju płodu wszystkie krytyczne momenty, podczas których nienarodzone dzieci są szczególnie podatne na działanie chemikaliów, w tym EDC (związków zaburzających funkcjonowanie układu wewnątrzwydzielniczego). Z wykresu wynika, które organy są najbardziej narażone i na które chemikalia oraz jakie skutki zdrowotne zaobserwowano w badaniach na zwierzętach, na każdym etapie rozwoju płodu.

Warto zapoznać się z informacjami na temat znajdujących się w produktach

spożywczych i przemysłowych związków zaburzających funkcjonowanie układu wewnątrzwydzielniczego jak: Chloryprifos, bisfenol A lub ftalaty.

PRZYPADEK „CÓREK DES”

W świecie naukowym skutki wpływania związków chemicznych na zdrowie człowieka znane są od dłuższego czasu. Najbardziej znanym przypadkiem jest związek chemiczny DES (dietylostilbestrol) podawany kobietom w ciąży w latach 50., który miał zwiększyć szansę przeżycia dzieci. Okazało się, że DES był przyczyną zaburzeń endokrynologicznych powodujących szereg niekorzystnych skutków (rak pochwy, powikłania ciąży, niepłodność) i zwiększał ryzyko raka piersi. Miliony młodych kobiet w Stanach Zjednoczonych i Europie (tzw. „córki DES”), których matki zażywały DES podczas ciąży, cierpiały z tego powodu; a

Sami musimy ograniczyć ryzyko wpływania związków chemicznych na nasze zdrowie – jeśli chodzi o żywność wybierajmy tylko żywność EKOLOGICZNĄ.

DES pojawiły się dopiero u kobiet dorosłych, zależności te odkryto dopiero po wielu latach.

Europejcy ustawodawcy do tej pory (po 70 latach od pojawienia się problemu) nie opracowali skutecznych przepisów w celu uniknięcia narażenia płodów na substancje powodujące zaburzenia endokrynologiczne.

Więcej na: www.criticwindows.com/go_display.php

EUROPEJSKIE PRAWODAWSTWO DOTYCZĄCE PESTYCYDÓW

LUKI W PRAWODAWSTWIE I KROKI, KTÓRE NALEŻY
PODJAĆ W PRZYSZŁOŚCI

CO ROBI UNIA EUROPEJSKA W TEMACIE PESTYCYDÓW?

Unia Europejska rozpoczęła prace nad regulacją zezwoleń na używanie pestycydów w rolnictwie w 1991 r., weryfikację tych przepisów przeprowadzono dopiero po 18 latach. Wprowadzono jednocześnie dodatkowe normy regulujące pozostałości pestycydów w żywności.

OBOWIĄZUJĄCE PRZEPISY DOTYCZĄCE STOSOWANIA PESTYCYDÓW W ROLNICTWIE UNII EUROPEJSKIEJ?

Pierwsze rozporządzenie dotyczy środków ochrony roślin: Rozporządzenie WE 1107/2009, wprowadzone w czerwcu 2011 r., uchylające Dyrektywę 91/414.

Jest to system dwustopniowy: najpierw substancje czynne są zatwierdzane na szczeblu UE, a następnie muszą być zaakceptowane przez władze krajowe lub inną określoną instytucję.

Dużym postępowaniem jest to, że stosowanie chemikaliów musi być zakazane, jeśli testy bezpieczeństwa wykażą, że są one niezwykle niebezpieczne dla ludzi lub środowiska (nie rozkładają się szybko, akumulują w organizmie żywym zakłócając system hormonalny, lub powodują nieodwracalne zmiany w środowisku)

Dotyczy to konkretnej grupy chemikaliów, co do których politycy UE uznali, że ryzyko ich stosowania jest zbyt wysokie i nie można narażać na nie ani ludzi ani środowiska. Tylko w bardzo wyjątkowych przypadkach tzw. „zamkniętych systemów”, skąd nie mogą się wydostać, stosowanie ich może być dozwolone.

1. Więcej informacji na temat rozporządzenia: http://www.pan-europe.info/Campaigns/pesticides/cut_off.html

ILE PESTYCYDÓW DOZWOLONYCH JEST W UNII EUROPEJSKIEJ?

Początkowo liczba pestycydów została zredukowana z około 1000 do 250 – ale przede wszystkim dlatego, że firmy nie chciały płacić za badania bezpieczeństwa a i nie zarabiały wystarczająco dużo na sprzedaży tych pestycydów.

Ponadto, kilkadziesiąt pestycydów nie spełniało norm, więc nie zostały zatwierdzone.

Dziś liczba pestycydów ponownie wzrosła do ponad 350 – przyczyną jest obniżenie granicy bezpieczeństwa i określenie wyższego dopuszczalnego poziomu zanieczyszczenia środowiska. Stworzono też wiele tzw. derogacji, które umożliwiają stosowanie nielegalnych pestycydów np. dichloropropan (fumiganty gleby). Nowe kryteria Rozporządzenia 1107/2009 nie są jeszcze wdrożone, a wiele niebezpiecznych pestycydów, jak np. takie, które zaburzają układ hormonalny znajduje się wciąż na rynku.

W 2008 roku zharmonizowano poziom pestycydów w Europie bazując na najwyższym dopuszczalnym poziomie pestycydów w żywności zatwierdzonym przez poszczególne państwa członkowskie UE. Było to korzystne z punktu widzenia producentów, ale szybko okazało się, że tak zharmonizowane Najwyższe Dopuszczalne Poziomy są po prostu niebezpieczne. Urząd d. Bezpieczeństwa Żywności EFSA opracowuje obecnie nowe NDP.

JAK WYGLĄDA SYTUACJA Z
PESTYCYDAMI, KTÓRE SĄ
NADAL STOSOWANE; CZY NIE
ISTNIEJĄ ŻADNE REGU-
LACJE, BY OGRANICZYĆ ICH
OBECNOŚĆ W ŻYWNOCICI?

Istnieje
rozporządzenie
w sprawie
pozostałości
pestycy-
dów (396/2005),

określające dopuszczalne poziomy pestycydów w żywności (MRL- maximum Residue Limit, NDP – Najwyższy Dopuszczalny Poziom). Według tego rozporządzenia pozostałości środków chemicznych stosowanych w rolnictwie nie mogą być niebezpieczne dla zdrowia konsumentów, ponadto powinny być możliwie na jak najniższym poziomie. NDP określa nieprzekraczalny limit pozostałości pestycydów, zarówno w żywności dla ludzi, jak i dla zwierząt.

Niestety nadal stosuje się wiele bardzo niebezpiecznych pestycydów. Na przykład mankozeb jest bardzo silnie rakotwórczy (co najmniej osiem różnych nowotworów, jak rak sutka, wątroby, trzustki, tarczycy, itp. - Belpoggi, 2002). Kolejnym jest karbendazym, stosowany od dawna i powodujący uszkodzenia układu rozrodczego u mężczyzn, w tym zmniejszenia liczby plemników i płodności (Gray, 1990, Lazzary, 2008, Moffit, 2007, Yu, 2009). Obie te substancje zostały wykryte w dziesięciu rodzajach owoców i warzyw.

CZY W PRODUKCIE WYSTĘPUJE WIĘCEJ NIŻ JEDEN PESTYCYD?

Oczywiście! I to jest kolejny problem. W rzeczywistości nawet te obniżone NDP nie są bezpieczne, ponieważ Unia Europejska nie bierze pod uwagę sumy wszystkich skutków tego koktajlu pestycydów. Mimo, że rozporządzenie z 2005 roku wymaga określenia ryzyka zdrowotnego związanego z

kombinacją różnych pozostałości pestycydów, to EFSA od 7 lat zwleka z zastosowaniem się do rozporządzenia, narażając ludzi na ryzyko.

CZY ROZPORZĄDZENIE STOSUJE SIĘ WYŁĄCZNIE DO PRODUKTÓW UNIJNYCH?

Rozporządzenie dotyczy nie tylko pestycydów stosowanych w ramach europejskich granic Unii, ale także produktów przywożonych z innych krajów.

CO DALEJ W CELU OCHRONY NASZEGO ZDROWIA?

Następnym krokiem jest wdrożenie przepisów dotyczących pestycydów powodujących zaburzenia endokrynologiczne i ustalenie jasnych kryteriów w tym zakresie. Podobnie jak zostało to zrobione wobec pestycydów stosowanych w czyszczących środkach domowych.

Komisja musi opracować kryteria do grudnia 2013 roku – w tak wolnym tempie wdrażane jest w Europie prawo ochrony zdrowia.

Nowe kryteria spowodują, że powstanie obowiązek testowania pestycydów, szczególnie tych, które wpływają na gospodarkę hormonalną. Być może sprawi to w przyszłości, że większość pestycydów ED zniknie z naszej żywności.

2. więcej:
Belpoggi,
2002.

3. więcej:
Gray, 1990,
Lazzary, 2008,
Moffit, 2007,
Yu, 2009

4. PAN
Germany (2012):
Nowa Regulacja dot.
biocydów:
[www.pan-germany.org/
download/biocides/new_
european_regulation_on_
biocides.pdf](http://www.pan-germany.org/download/biocides/new_european_regulation_on_biocides.pdf)

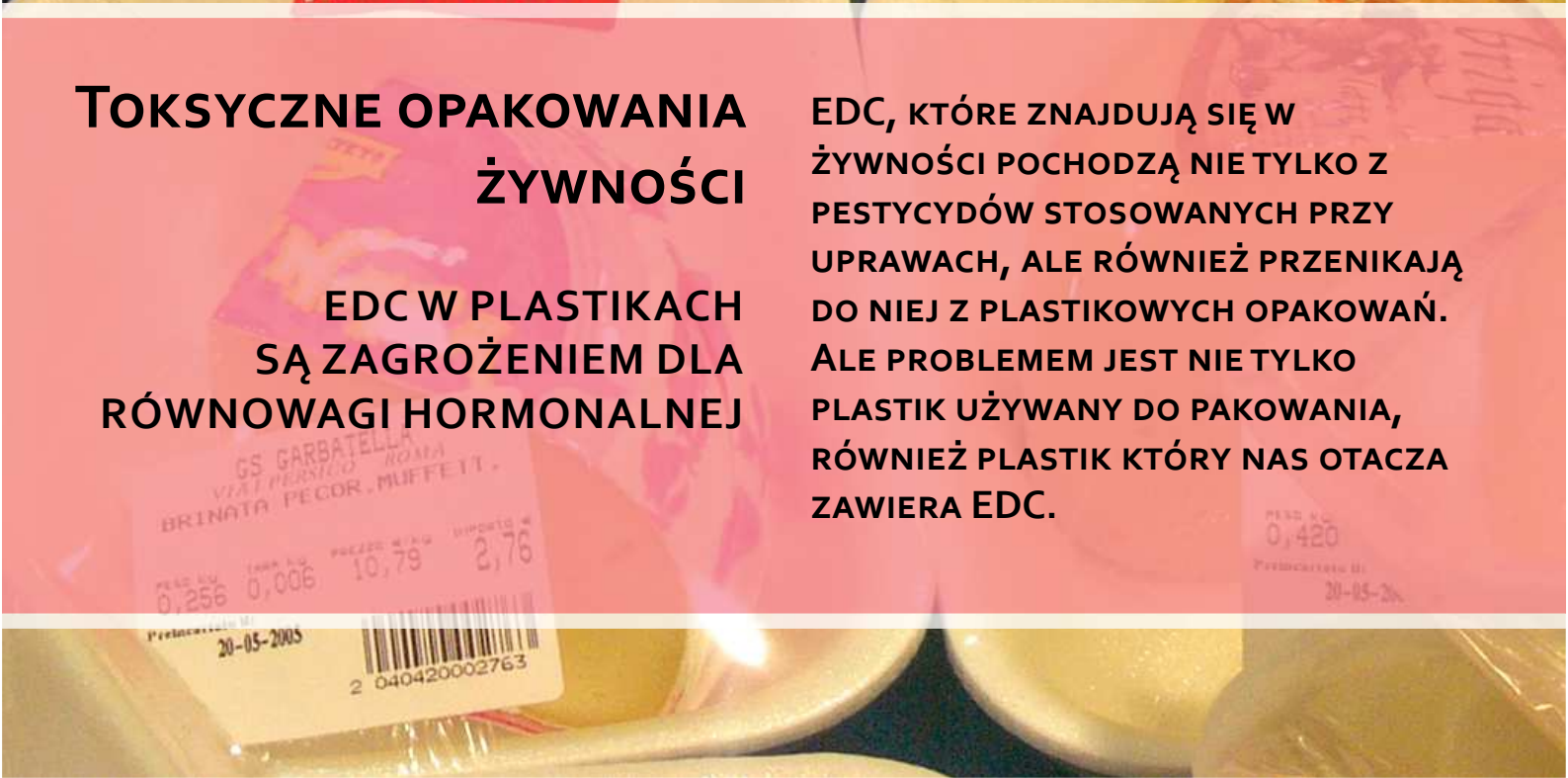
CZĘŚĆ 4

TOKSYCZNE OPAKOWANIA ŻYWNOŚCI

EDC W PLASTIKACH
SĄ ZAGROŻENIEM DLA
RÓWNOWAGI HORMONALNEJ

EDC, KTÓRE ZNAJDUJĄ SIĘ W ŻYWNOŚCI POCHODZĄ NIE TYLKO Z PESTYCYDÓW STOSOWANYCH PRZY UPRAWACH, ALE RÓWNIEŻ PRZENIKAJĄ DO NIEJ Z PLASTIKOWYCH OPAKOWAŃ. ALE PROBLEMEM JEST NIE TYLKO PLASTIK UŻYWANY DO PAKOWANIA, RÓWNIEŻ PLASTIK KTÓRY NAS OTACZA ZAWIERA EDC.

WSKAZÓWKI
DLA KON-
SUMENTÓW

Coraz więcej badań naukowych wskazuje, że można i warto zminimalizować nasz kontakt z plastikiem. Szczególnie jest to ważne w przypadku małych dzieci i kobiet w ciąży.

Oto kilka wskazówek:

Unikaj przedmiotów wykonanych z poliwęglanów lub polichlorku winylu, zwłaszcza, gdy są one przeznaczone do przechowywania żywności lub do kontaktu z małymi dziećmi. Można je zidentyfikować według kodu recyklingu 6 lub symboli odpowiednio PC i PVC.

Wybieraj szkło zamiast plastiku - bifenole i ftalany mogą się uwalniać z wielu nieoznakowanych tworzyw sztucznych, najbezpieczniejszym sposobem, aby ich uniknąć jest używanie szklanych butelek i pojemników.

Używaj tylko smoczków oznakowanych „BPA-free”. Niestety smoczki zawierające BPA są wciąż legalne na rynku w całej Unii Europejskiej z wyjątkiem Austrii.

Do najgroźniejszych należą: ftalany (grupa związków chemicznych, które są dodawane do tworzyw sztucznych, szczególnie PCW, w celu zwiększenia ich elastyczności, przejrzystości i trwałości) bifenol A (BPA) - stosowany w produkcji poliwęglanów i żywic epoksydowych, jak również czasami innych materiałów, jak poliamidy, silikon i lateks.

Ftalany i bifenol A są dziś obecne w ludzkiej krwi i moczu, a także w mleku matek i krwi pępowinowej noworodków. Całkowite uniknięcie kontaktu z tymi chemikaliami jest prawie niemożliwe, ponieważ są produkowane na całym świecie w milionach ton rocznie i wykorzystywane w bardzo wielu produktach, takich jak zabawki, butelki do wody, szkła okularów, płyt CD / DVD, telefony komórkowe, elektronika, sprzęt AGD, samochody itp.

Nie kupuj konserw. Wewnętrzna strona puszki jest powleczone cienką warstwą tworzywa sztucznego, w większości składającego się z żywicy epoksydowych, które uwalniają BPA do żywności.

JAKO KONSUMENT
MASZ PRAWO DO POINFORMOWANIA PRODUCENTA LUB JEGO PRZEDSTAWICIELA O TYM, ŻE NIE MASZ OCHOTY NA KUPOWANIE ICH WYROBÓW, KTÓRE ZAWIERAJĄ EDC.

Trzymaj wydruki kasowe z supermarketów czy kwity parkingowe z dala od małych dzieci. Zawierają one BPA w bardzo wysokim stężeniu. BPA łatwo wchłania się przez skórę, a więc na ich szkodliwe działanie narażone są przede wszystkim kasjerki w supermarketach, ale także małe dzieci, które się nimi bawią.

ZAPYTAJ W SUPERMARKECIE CZY MAJĄ JUŻ WYDRUKI KASOWE WOLNE OD BPA, LUB KIEDY JE WPROWADZĄ.

Unikaj żywności pakowanej w folię PCV. Sprawdź w co pakowana jest żywność w twoim lokalnym sklepie. Jeśli jest to folia PCV - zażądaj innej folii. Upewnij się, że opakowania, które kupujesz do domu nie zawierają ftalanów. A najlepiej po prostu nie używaj plastików!

UWAGA PESTYCYDY!

PRZYPADEK PROCHLORAZU

CO TO JEST
 $C_{15}H_{16}Cl_3N_3O_2$?

Prochloraz jest fungicydem powszechnie stosowanym w większości upraw w Unii Europejskiej. Należy do grupy pestycydów o podobnym działaniu znanych jako „konazole”.

JAKI
WPŁYW MA
PROCHLORAZ
NA NASZE
ZDROWIE?

Podobnie jak wszystkie konazole, Prochloraz wpływa na funkcjonowanie układu hormonalnego. Powoduje feminizację męskiego potomstwa i uszkodzenia układu rozrodczego. Dowiedziono tego w badaniach na zwierzętach, ale także badając kobiety pracujące w szklarniach. Szczególnie zagrożone są dzieci w życiu płodowym. Wpływ prochlorazu może się dopiero objawić w późniejszym życiu, np. odmiennym zachowaniem.

Prochloraz podejrzewany jest również o inne szkodliwe działania - jak zakłócenie wytwarzania hormonów tarczycy i ewentualny wpływ na rozwój mózgu. Już małe dawki powodują negatywne skutki i dlatego bardzo trudno jest ustalić „bezpieczny” poziom ekspozycji. Dodatkowo Prochloraz potęguje efekt działania innych substancji chemicznych.

1. Vinggaard et al., 2006
2. Ghisari et al., 2005

DLACZEGO
PROCHLORAZ
JEST WCIAŻ NA
RYNKU?

Pomimo tych alarmujących naukowych dowodów Prochloraz jest zatwierdzonym pestycydem, dostępnym na rynku Unii Europejskiej i powszechnie stosowanym w rolnictwie. Został on ponownie zarejestrowany przez Komisję w styczniu 2012 r. na następne 10 lat. Przemysł sprytnie wykorzystał jedną z wielu luk w regulacjach stosowania pestycydów: tzw. system ponownego dopuszczenia (Re-Submission).

System ten pozwala firmom „dobrowolnie wycofać” swoje produkty z rynku i przekazać je do ponownej oceny (w tym czasie produkty te nie są faktycznie zakazane), co umożliwia wejście na inną ścieżkę procedury, gdzie nie jest wymagana aż tak szczegółowa informacja o produkcie - w związku z tym z reguły produkty te otrzymują zezwolenia. Nowe rozporządzenie 1107/2009 stanowi, że pestycydy powodujące zaburzenia endokrynologiczne będą zakazane, niestety Prochloraz sprytnie wymknął się spod tego zakazu.

PAN Europe złożył w grudniu 2011 r. do Komisji Europejskiej wniosek o ponowne rozpatrzenie przypadku Parochlorazu. We wniosku stwierdzono m.in, że zgodnie z przepisami Komisja musi wziąć pod uwagę aktualny stan wiedzy naukowej oraz zapewnić bezpieczeństwo zdrowia ludzi. Wskazano również na wady proceduralne ponownej rejestracji Prochlorazu. Wniosek został odrzucony przez Komisję.

W odpowiedzi, PAN Europe skierował sprawę do Trybunału w Luksemburgu - 2 maja 2012 adwokat J. Rutteman złożył w imieniu PAN Europe odwołanie i obecnie sprawa sądowa jest w toku.

3. Rozporządzenie
1107/2009, art. 4.1

KUCHENNE DRZWI DLA KONTROWERSYJNYCH PESTYCYDÓW

W kwietniu 2012 r. PAN Europe opublikował specjalny raport na temat „systemu ponownej rejestracji” opisując, w jaki sposób firmy wykorzystują system, który umożliwia im rejestrację nawet wtedy, gdy brak jest danych lub badań wprowadzanego na rynek produktu.

PAN report
Resubmission lub
wersja drukowana raportu pt. Jak nagiąć zasady
[www.pan-europe.info/
Resources/index.html](http://www.pan-europe.info/Resources/index.html)

SMAK PROCHLORAZU ...

Pozostałości Prochlorazu wykryto w różnych produktach spożywczych. Najbardziej zanieczyszczone nim są jabłka, papryka i truskawki, ale pozostałości wykryto również w fasoli, kalafiorach, mandarynkach i pomarańczach. (EFSA, 2009).

POWRÓT PROCHLORAZU

5 GRUDNIA 2008 R. Komisja nie wydaje zgody na rejestrację Prochlorazu.

29 MAJA 2009 R. BASF Agro BV i Makhteshim Agan „dobrowolnie” wycofują prochloraz z rynku i zgłaszają go do tzw. systemu „ponownej rejestracji”

LIPIEC 2010 R. Irlandia, jeden z krajów członków Komitetu Raportującego, ponownie analizuje przypadek Prochlorazu i sporządza dodatkowy raport, który wysłany zostaje do Komisji Europejskiej i Europejskiego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Żywności.

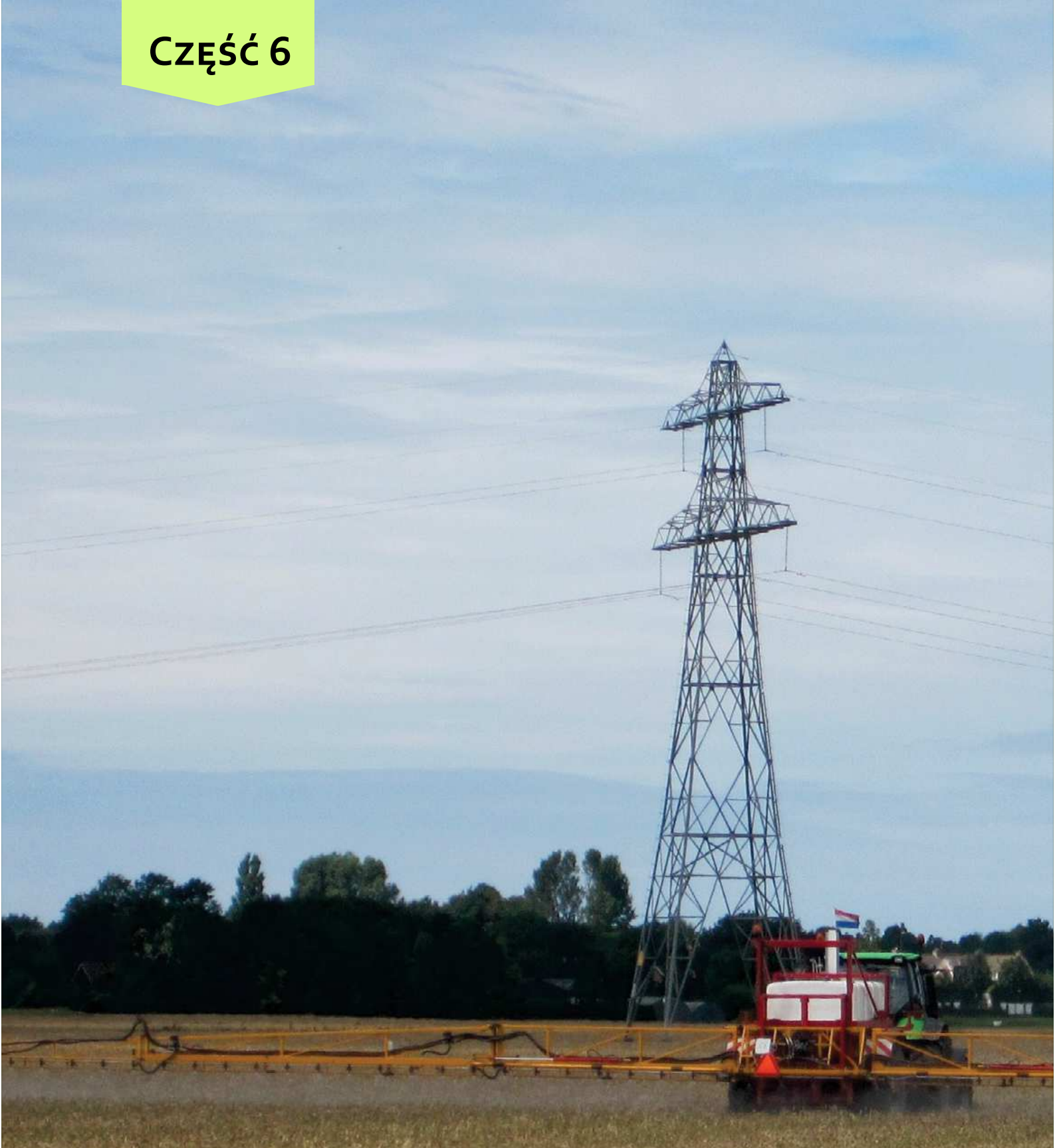
13 SIERPNI 2010 R. Europejski Urząd ds. Bezpieczeństwa Żywności publikuje raport i przeprowadza konsultacje

27 WRZEŚNIA 2011 R. końcowy raport wykonany przez Komitet ds. Żywności i Zdrowia Zwierząt.

LISTOPAD 2011 R. Komisja Europejska wydaje zgodę na ponowną rejestrację Prochlorazu.

STYCZEŃ 2012 R. Prochloraz otrzymuje rejestrację, w której ograniczone zostaje prawo stosowania go na zewnątrz.

MAJ 2012 PAN Europe wnosi skargę do Trybunału Sprawiedliwości UE przeciwko wydaniu zgody na rejestrację Prochlorazu przez Komisję Europejską. Sprawa jest w toku.

TROPIENIE EDC W EUROPEJSKIEJ ŻYWNOŚCI ...

JAK PAN EUROPE INFORMUJE KONSUMENTÓW

**Krok 1:
Identyfikacja
pestycydów
zaburzających funk-
cjonowanie układu
hormonalnego**

Ponieważ do dziś nie istnieje w UE wykaz szczegółowych kryteriów dot. pestycydów zaburzających funkcjonowanie układu wewnątrzwydzielniczego, stworzyliśmy własną listę takich pestycydów. Zebraliśmy wszelkie informacje, które są odstępne na ten temat – zarówno oficjalne jak i nieoficjalne badania skutków stosowania pestycydów.

Źródła te obejmują następujące pozycje:

LISTA KEMI (2008): Szwedzka Agencja Chemikaliów zebrała wszystkie przypadki dotyczące zaburzeń funkcjonowanie układu hormonalnego w wyniku stosowania pestycydów. Dokumentacja oparta jest głównie na przeprowadzonych przez przemysł obowiązkowych testach bezpieczeństwa.

RAPORT MC KINLAY PODSUMOWUJĄCY OFICJALNE BADANIA NAUKOWE NT. EDC: 2008: McKinlay, R., Plant, JA, Bell, JNB, Voulvoulis, N. Pestycydy zaburzające funkcjonowanie systemu wewnątrzwydzielniczego : oceny ryzyka. Środowisko międzynarodowe 2008, 34 (2):168-83.

Na ich podstawie PAN Europe zidentyfikowało aż 43 pestycydy stanowiące potencjalne zagrożenie dla układu hormonalnego.

Krok 2:
Pozostałości
pestycydów
w produktach
spożywczych w
Europie.

Uwaga:
ponieważ oficjalna wersja
raportu zamieszczona on-line
wydawała się nam mała wiary-
godna, zwrociliśmy się z prośbą o
rewizję danych. Okazało się, że ra-
port zawierał szereg błędów. EFSA
poprawiła dane i przesłała do nas
nową wersję, którą udostęp-
niamy zainteresowanym
osobom.

Z tą listą w rękę przepro-
wadziliśmy poszukiwania
tych 43 pestycydów w
produktach spożywczych.
Oparliśmy nasze badanie
na raporcie EFSA (Europej-
skiej Agencji Bezpieczeństwa
Żywności) prezentującym wnioski
z analizy próbek pobranych z owoców,
warzyw, zbóż, mleka i jaj. W sumie oce-
niono 27 produkty. Na podstawie tych
danych stworzyliśmy ranking skażonej
pestycydami żywności.

CO ZAWIERA RAPORT Z MONITORINGU EFSA DOTYCZĄCY POZOSTAŁOŚCI PESTYCYDÓW W ŻYWNOSCI?

Raport UE (z 2009 r.) dotyczący
pozostałości pestycydów w żywności
zawiera wyniki analizy próbek produk-
tów żywnościowych pobranych w 27
państwach członkowskich UE oraz Islandii
i Norwegii – sporządzono go na podstawie
wyników z przebadanych ponad 70 000
próbek żywności.

Raport zawiera dane zebrane zarówno na poziomie europejskim jak i krajowym i daje przekrojowy obraz narażenia zdrowia ludzi przez żywność skażoną pestycydami.

Większość próbek pochodzi z produktów spożywczych wytwarzanych w Unii Europejskiej (74 proc. próbek), pozostałe pochodzą z produktów importowanych oraz produktów ekologicznych (5 proc.).

W każdej z 27 grup produktów określony został czas tzw. «długoterminowego narażenia obywateli europejskich na działania pozostałości pestycydów». Pozwala on mniej więcej określić w jakim stopniu jesteśmy narażeni na skutki spożywania takich produktów w ciągu całego życia.

**Krok 3:
Prezentacja
wyników «długo-
trwałego nara-
żenia zdrowia»**

Wśród 43 pestycydów stanowiących potencjalne zagrożenie dla układu hormonalnego aż 27 znaleziono w produktach z Unii Europejskiej - m.in. w owocach, warzywach, zbożach, mleku i jajach.

Około połowa naszej żywności jest zanieczyszczona pestycydami, a 25 proc. żywności zawiera pozostałości więcej niż jednego pestycydu, natomiast wiele produktów zawiera tzw. koktail pestycydowy, na który składa się więcej niż 10 pestycydów.

A jak wygląda ryzyko długookresowego spożywania takiej żywności? Długotrwałe spożywanie niektórych produktów (np. papryki zawierającej pozostałości ponad 20 pestycydów), może prowadzić do poważnego narażenia zdrowia. Najwięcej pestycydów zawarych jest w sałacie.

Ale ponieważ jemy wiele różnych produktów, to prawdopodobnie codziennie spożywamy taki pesytycydowy koktail.

W celu poinformowania o tym konsumentów i umożliwienia im podjęcia właściwego wyboru, stworzyliśmy ranking 10 najbardziej skażonych produktów spożywczych, w których ryzyko zaburzenia systemu hormonalnego jest najwyższe.

Wykluczaliśmy mandarynki i pomarańcze, ponieważ większość pestycydów stosowanych przy ich uprawie znajduje się na zazwyczaj obieranej skórce. Nasza lista – znajdują się na niej wszystkie badane produkty żywnościowe oraz poziom zawartych pestycydów - jest powszechnie dostępna.

Publikując listę chcemy uświadomić konsumentom fakt, że w wielu produktach spożywczych znajdują się groźne pozostałości pestycydów zaburzających system hormonalny. Chemy im pomóc w przygotowywaniu zdrowszych posiłków, szczególnie dla kobiet w ciąży i dzieci. Jednocześnie staramy się zachęcać producentów do zmniejszenia stosowania takich pestycydów i zachęcić do prowadzenia upraw oraz produkowania żywności metodami ekologicznymi. Konsumenti powinni mieć świadomość tego, że wszystkie konwencjonalnie wyprodukowane owoce i warzywa zawierają różnego rodzaju pozostałości pestycydów i że spożywanie żywności ekologicznej jest jedynym bezpiecznym rozwiązaniem.

**MAMY
NADZIEJĘ, ŻE TE DZIA-
ŁANIA BĘDĄ PIERWSZYM
KROKIEM W KIERUNKU NO-
WEGO ROLNICTWA EUROPEJ-
SKIEGO, CAŁKOWICIE WOLNEGO
OD SZKODLIWYCH DLA
NASZEGO ZDROWIA I
PRZYRODY
PESTYCYDÓW.**

10 NAJBARDZIEJ NIEBEZPIECZNYCH PRODUKTÓW SPOŻYWCZYCH

RANKING OWOCÓW I WARZYW W UNII EUROPEJSKIEJ POD WZGLĘDEM POZIOMU ZAWARTOŚCI EDC PESTYCYDÓW

POMIDOR

1. Dithiocarbamates
2. Captan
3. Iprodione
4. Chlorothalonil
5. Deltamethrin
6. Flutriazol
7. Cypermethrin
8. Myclobutanil
9. Pyrimethanil
10. Propamocarb

2.

OGÓREK

1. Dithiocarbamates
2. Propamocarb
3. Iprodione
4. Chlorothalonil
5. Deltamethrin
6. Cypermethrin
7. Myclobutanil
8. Cyproconazole
9. Tebuconazole
10. Penconazole

3.

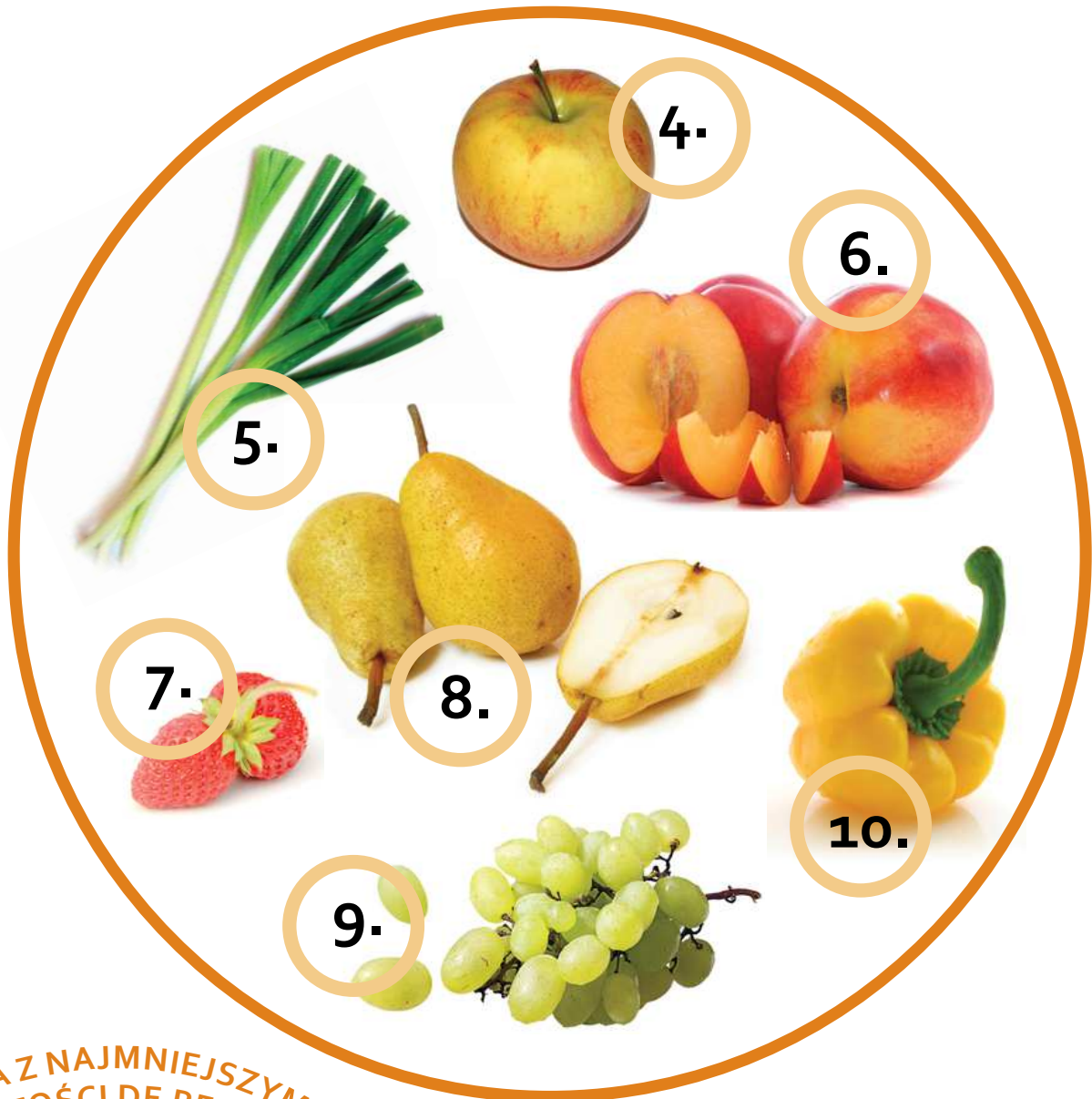
SALATA

1. Dithiocarbamates
2. Iprodione
3. Propamocarb
4. Cypermethrin
5. Deltamethrin
6. Tolclofos-methyl
7. Chlorothalonil
8. Bifenthrin
9. Pirimicarb
10. Methomyl

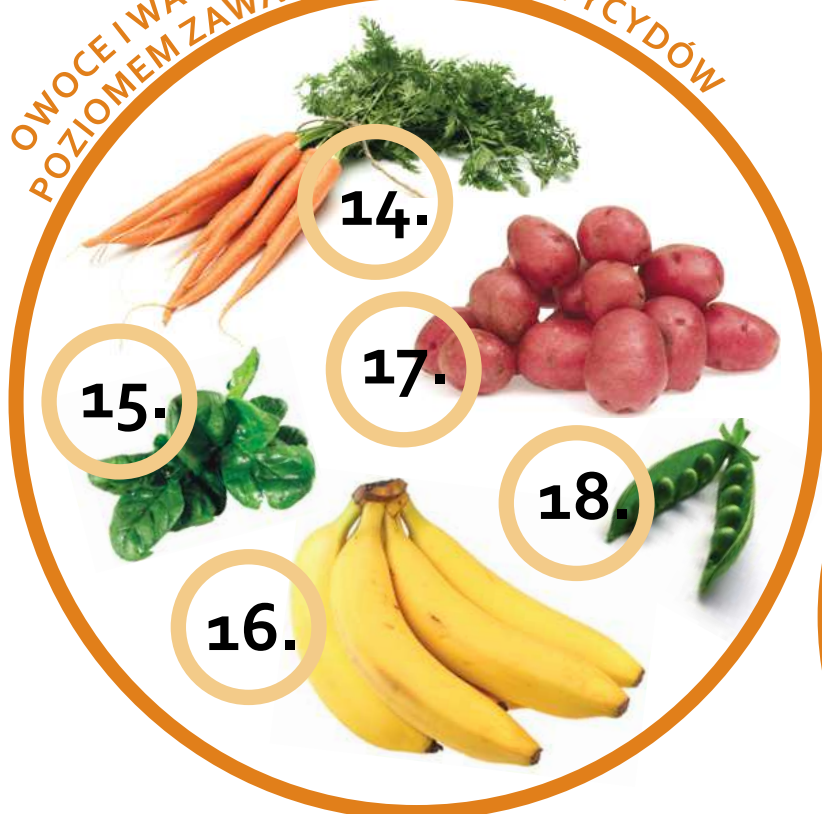
1.

„Suma”
oznacza sumę podobnie
działających związków chem-
icznych obliczona przez EFSA.
Dla Dithiocarbamatów, to
suma pojedynczych wartości di-
thiocarbamatowych związków
chemicznych włącznie z DE
pestycydem mancozeb.

OWOCE I WARZYWA Z NAJMNIEJSZYM
POZIOMEM ZAWARTOŚCI DE PESTYCYDÓW

Chcesz wiedzieć
więcej o EDC pestycy-
dach w Twoim jedzeniu?
Możesz mieć dostęp do
całkowitej bazy danych PAN Eu-
rope dostępnej online na naszej
stronie internetowej kampanii.
Znajdź listę EDC pestycydów i ich
poziom koncentracji dla
każdego z 27 produktów
żywnościowych.

JAK SIĘ OBRONIĆ PRZED NARAŻENIEM NA PESTYCYDY ZABURZAJĄCE SYSTEM HORMONALNY?

OTO KILKA WSKAZÓWEK JAK
UNIKAĆ PESTYCYDÓW

JAK WYNIKA Z NASZYCH
DANYCH, POPRZEZ
ŻYWNÓŚĆ DOSTAJE SIĘ
DO NASZEGO ORGANIZMU
WIELE POZOSTAŁOŚCI
PESTYCYDÓW.

CO MOŻESZ ZROBIĆ?

DLA-CZEGO?

Dlatego że do ich upraw i produkcji nie używa się syntetycznych pestycydów - żywność ekologiczna jest produkowana i kontrolowana według bardzo szczegółowych i restrykcyjnych zasad, które zabraniają stosowania jakichkolwiek niebezpiecznych substancji chemicznych.

PAN Europe zdecydowanie zachęca wszystkich, a szczególnie kobiety w ciąży i dzieci, do spożywania ekologicznej żywności.

JAK?

Żywność ekologiczną można znaleźć dziś w większości supermarketów. Jest ona oznaczona europejskim logo rolnictwa ekologicznego, które gwarantuje, że przy jej uprawie i produkcji nie stosowano pestycydów i nawozów sztucznych. Znak ten jest również gwarancją rolnictwa respektującego przyrodę i dobrostan zwierząt gospodarskich (m.in. chów bez antybiotyków)

Przede wszystkim warto robić zakupy w sklepach specjalizujących się w żywności ekologicznej; powstaje ich coraz więcej, podobnie jak i stowarzyszeń i organizacji sprzedających żywność produkowaną lokalnie. Do takich należą m.in: AMAP we Francji, GASAP w Belgii, CSA w Wielkiej Brytanii, czy w Polsce stowarzyszenia producentów i rolników ekologicznych. Warto się zorientować gdzie są i jak skorzystać w ich usług. Produkty kupione od nich są nie tylko zawsze świeże i służą naszemu zdrowiu, ale kupując je wspieramy lokalne społeczności i przyczyniamy się do ochrony środowiska i przyrody.

RADA 1.
JEDZ PRODUKTY
EKOLOGICZNE!

Więcej na temat
ekologicznej żywności
na stronach:
www.ifoam.org/growing_organic/1_arguments_for_organic_main_page.html

Jeśli nie masz możliwości spożywania wyłącznie produktów ekologicznych, zastosuj w swoim domu następujące zasady:

RADA 2

Wybieraj owoce i warzywa, które zawierają mniej pestycydów - sięgnij po banana zamiast jabłka, po szpinak zamiast sałaty i marchew zamiast pomidora. (Zajrzyj do naszego Rankingu Produktów Spożywczych).

RADA 3

Zwróć uwagę na to, by dzieci nie brały nie-obranych cytrusów do ust - na ich skórce znajdują się bardzo duże ilości EDC (cytrusy moczone są w pestycydach, żeby nie pleśniały w trakcie transportu i w sklepach).

RADA 4

Obieraj owoce i warzywa pochodzących z konwencjonalnych upraw - najwięcej resztek pestycydów jest na skórkach – obierając pozbędziesz się ich tylko częściowo, bowiem kumulowane są one również w miększu.

RADA 5

Myj dokładnie owoce i warzywa – nawet jeśli nie da się zmyć pozostałości pestycydów, to warto wprowadzić ten zwyczaj do codziennej rutyny.

RADA 6

Podawaj niemowlętom żywność wyprodukowaną specjalnie dla nich. UE ma restrykcyjne normy dotyczące pozostałości pestycydów w pożywieniu dla dzieci. Takie normy nie istnieją dla świeżych owoców i warzyw.

RADA 7

Nie wahaj się skorzystać z prawa konsumenta: napisz do sklepu lub dystrybutora, jeśli chcesz się dowiedzieć jakie pozostałości pestycydów znajdują się na ich produktach. Napisz również jeśli chcesz, by w sprzedaży było więcej produktów ekologicznych. (Przykład takiego listu jest na stronie www.disruptingfood.info/join-the-campaign).

100%
ORGANIC

UWOLNIJ SWÓJ DOM OD EDC!

JAK UNIKNĄĆ EDC W DOMU

EDC (CHEMICZNE ZWIĄZKI ZABURZAJĄCE FUNKCJONOWANIE UKŁADU WEWNĄTRZWDZIELNICZEGO) ZNAJDUJĄ SIĘ NIE TYLKO W NASZEJ ŻYWNOŚCI, ALE SĄ OBECNE RÓWNIEŻ W NASZYCH DOMACH, A PRZEDE WSZYSTKIM W RÓŻNEGO RODZAJU ŚRODKACH PRZECIWKO OWADOM, SZKODNIKOM ITP. NA SZCZĘŚCIE ŁATWO JE WYELIMINOWAĆ Z NASZEGO OTOCZENIA, WYSTARCZY STOSOWAĆ ALTERNATYWNE, NIE CHEMICZNE ŚRODKI

UWAGA NA EDC W DOMU!

Wcześniej czy później pojawiają się w naszych domach różnego rodzaju szkodniki. Chcąc pozbyć się takich nieproszonych gości jak: mole, mrówki, karaluchy, myszy czy szczury, wiele osób sięga po znajdujące się na rynku środki chemiczne.

Wiele z tych biobójczych produktów zawiera składniki podobne lub identyczne jak w pestycydach. Są one szkodliwe dla ludzi, zwierząt i środowiska.

Podrażniają lub są toksyczne dla układu nerwowego, przyczyniają się do powstania nowotworów lub uszkodzają narządy rozrodcze; część z nich powoduje zaburzenia hormonalne. Badania wykazują, że już w kurzu domowym wykrywalne jest wysoki poziom skażenia EDC. Na czele listy środków chemicznych powodujących zaburzenia hormonalne znajdują się tzw. insektycydy fosforoorganiczne: Diazinon, Dimetoat, Dichlorvos

Inną grupą niebezpiecznych pestycydów stosowanych w domach są tzw. syntetyczne pyretroidy, (powszechnie stosowane w insektycydach) – są one jeszcze bardziej toksyczne i mają jeszcze bardziej długotrwałe działanie. Oczywiście, im skuteczniej dany środek zabija szkodniki, tym

**KILKA
PORAD DLA
KONSUMENTÓW:
wybieraj alternatywy i prewencje.**

- Kontrola szkodników krok po kroku:
1. Rozpoznaj wroga - kto jest twoim szkodnikiem (karaluch czy mol)
 2. Przeprowadź obserwacje i oceń skalę problemu - możesz wystarczy zastosować np. pułapki z feromonami
 3. Poszukaj informacji. Nie polegaj wyłącznie na reklamach firm agrochemicznych – to właśnie ich środków należy unikać.
 - 4) Zastosuj alternatywne metody walki z wrogiem; działaj prewencyjnie
 - 5) Sprawdź efekty swoich działań

bardziej jest on szkodliwy dla ludzi - mamy przecież te same procesy biologiczne co inne żywe stworzenia

Wiele syntetycznych pyretroidów powoduje zakłócenia układu hormonalnego, co może mieć bezpośredni wpływ na rozrodczość, deformacje narządów płciowych, na zaburzenia układu odpornościowego lub zwiększa ryzyko chorób nowotworowych.

Komisja Europejska uznała, że negatywny efekt na gospodarkę hormonalną mają następujące syntetyczne pyretroidy: Bifentryna, Cyhalotryna, Deltametryna, Resmetryna (kat. 1); podejrzewa się, że podobne skutki powodują również - Bioaletryna, Cypermetryna, Fenotryna, Fenwaleraty, Fluwalinat i Permetryna. Należy jednak zaznaczyć, że poszukując alternatywnych środków, trzeba np. wystrzegać się naturalnego pyrethrum, który wytwarzany jest przez niektóre rodzaje chryzantem, zawiera on bowiem butoksylan piperonylu - zidentyfikowany jako rakotwórczy i zaburzający system rozrodczy.

1. KE(2004)
dokument roboczy służb
Komisji w sprawie wdrożenia
wspólnotowej strategii dotyczącej
substancji zaburzających gospodarkę
hormonalną – grupy substancji, które
mogą zakłócać funkcjonowanie systemów
hormonalnych człowieka oraz
przyrody (COM (1999) 706). SEC(2004)
1372: http://ec.europa.eu/environment/endocrine/documents/sec_2004_1372_en.pdf

Do tępienia takich szkodników jak np. karaluchy, mrówki faraona lub szczury należy zamawiać przeszkolonych specjalistów lub certyfikowane firmy zajmujące się zwalczaniem szkodników i dezynsekcją, ale warto się dowiedzieć jakich środków używają.

Do zwalczania małych insektów np. much czy pluskiew - możesz użyć ziemi okrzemkowej lub oleju z drzewa neem.

Przykłady:

» Olej z lawendy lub drzewa cedrowego skutecznie odstrasza owady.

Aby pozbyć się z moli ubrań i żywności wystarczy pomoc małej osy *Tricogramma evanescens*, która jest ich naturalnym wrogiem.

» Taśmy z klejem do łapania much i proszek do pieczenia zmieszany z cukrem są dobrą i skuteczną alternatywą.

» Załóż siatki w oknach lub nawet w drzwiach.

» Często wietrz mieszkanie.

2 Te małe osy składają jaja obok jaj moli mącznych. Po wykluciu, larwy os zjadają jaja moli. Osy te są kompletnie niegroźne dla ludzi. Są małe - mierzą zaledwie 2 milimetry. Zwykle odlatują po 2-4 tygodniach, gdy już zjedzą wszystkie jaja moli.

Działania
prewencyjne:

» Napraw nieszczelne rury i kanalizację.

» Często myj wnętrze szaf.

» Nie zostawiaj brudnych naczyń.

» Przechowuj żywność i karmę dla zwierząt w szczelnych pojemnikach.

» Często opróżniaj kosze na śmieci.

Więcej
informacji m.in.:

www.pan-uk.org/factsheets/;
www.panna.org/your-health/home-pets-garden#generalHouseholdAlternatives

WZMACNIANIE POZYCJI KONSUMENTÓW

PRZYŁĄCZ SIĘ DO NAS, TWÓJ
GŁOS BĘDZIE DECYDOWAŁ O
ZMIANACH W POLITYCE UE.

UŻYTKOWNICY I KONSUMENTY POWINNI MIEĆ
DECYZYJĄCY GŁOS NA TEMAT PRODUKTÓW
KONSUMPCYJNYCH. OTO KILKA INFORMACJI
I WSKAZÓWEK, KTÓRE WARTO POZNAĆ, BY
WYKORZYSTAĆ PRZYSŁUGUJĄCE KONSUMEN-
TOM PRAWA. WWW.DISRUPTINGFOOD.INFO

KONCERN POZWANY DO SĄDU

Siła opinii publicznej jest tak duża, że zmienia ona nie tylko postawy polityków, ale i politykę koncernów. Najlepszym przykładem jest wytoczony koncernowi Monsanto proces we Francji. 13 lutego 2012 roku ten gigant agrochemiczny został skazany przez sąd za narażenie życia rolnika Paula Francois, który zastosował na swoim polu herbicyd Lasso – jeden ze sztandarowych produktów koncernu – ponieważ nie znalazł na sprzedawanym produkcie informacji o skutkach, jakie może on spowodować. Koncern musiał wypłacić odszkodowanie za wszystkie straty, które poniósł rolnik.

Proces ten uznano za przełomowe wydarzenie – potwierdził on, że odpowiedzialność za wyprodukowane produkty spoczywa na producencie. Konsument jest chroniony prawem – prawo chroni go m.in. przed nadużyciami koncernów chemicznych. Konsument ma również prawo zrzeszać się w stowarzyszenia wpierające go w walce z producentami – jednym z pierwszych stowarzyszeń osób poszkodowanych przez koncerny chemiczne jest organizacja «Phytovictimes¹» Paula Francois we Francji.

1. Więcej informacji o stowarzyszeniu: www.phyto-victimes.fr/ lub w dokumencie pt. «La mort est dans le pré» (Śmierć czycha na łące) reż. Eric Guéret

NARZĘDZIA KOMUNIKACYJNE

Na kolejnych stronach znajdują się gotowe do użycia narzędzia komunikacyjne, dzięki którym każdy obywatel może wpływać na wprowadzanie zmian dotyczących przepisów stosowania pestycydów.

Są to narzędzia stosowane przez PAN Europe w prowadzeniu lobbingu wśród polityków i dużych firm.

W ten sposób, jako Konsument, możesz włączyć się do akcji PAN Europe i pomóc w tworzeniu świata wolnego od szkodliwych substancji chemicznych i lepszej przyszłości dla następnych pokoleń.....

Dziękujemy
za pomoc w pisaniu tego
poradnika wszystkim naszym part-
nerom, osobom i organizacjom
pozarządowym. Szczególne
podziękowania składamy Les Paniers
Vert i Elementerre, wolontariuszom
– tłumaczom, naszej graficzce Krisztinie i
naszemu informatykowi Rene; dziękujemy
dziennikarzom, którzy wspierali naszą
kampanię. Dziękujemy również Europej-
skiej Inicjatywie dla Środowiska
i Zdrowia (EEHI) za wsparcie
finansowe.

Kontakty:

Elementerre - Marche publics
20 ans de bio
William Roelants de Stappers
et Anne Ducenne
elementerrebio@gmail.com
Tel.: 0473533310

Les Paniers Verts
Panier Bio de la Ferme a votre
Cuisine
rue du Centre 71, 1404 Bornival
<http://www.lespaniersverts.be/>
Tel.: 0473 532 995

Pesticide Action Network Europe - PAN Europe
Isabelle PINZAUTI
Communication Officer and Project Coordinator
Rue de la Pépinière, 1. B - 1000 BRUSSELS
isabelle@pan-europe.info
Tel.: 0032 (0)497 695 842

Lucie DANIEL
Former Communication Officer and Project
Coordinator

www.pan-europe.info

GLOBAL 2000 - Friends of the Earth Austria
DI Dr.Helmut BURTSCHER - Chemieexperte
Neustiftgasse 36, A-1070 Wien
Tel.: +43-1-812 57 30 - 34
Mobil: +43 699 14 2000 34
Fax: +43-1-812 57 28
helmut.burtscher@global2000.at
www.global2000.at

Pestizid Aktions-Netzwerk e.V. (PAN Germany)
Susanne Smolka, Dipl. Biol.
Projekt Koordinatorin (Project Coordinator)
Nernstweg 32 D - 22765 Hamburg
Tel.: +49 (0)40/ 3 99 19 10-24
Fax: +49 (0)40/ 3 99 19 10-30
susanne.smolka@pan-germany.org
www.pan-germany.org

PAN Europe jest siecią ekologicznych organizacji pozarządowych o za-
sięgu globalnym założoną w 1992 r., promującą bezpieczne i zrówno-
ważone rolnictwo. PAN działa na pięciu kontynentach.
Współpracujemy z politykami i instytucjami, by doprowadzić
do zmniejszenia stosowania pestycydów i zastąpienia
ich alternatywnymi środkami bezpiecznymi zarów-
no dla konsumentów jak i środowiska. Celem
naszych kampanii jest podniesienie świadomości
obywateli oraz decydentów Unii Europejskiej
na temat zagrożeń wynikających ze stosowania
pestycydów i - z myślą o przyszłych pokoleniach -
doprowadzenie do zmiany polityki w tym zakresie.

Ten poradnik
powstał z inicjatywy
PAN Europe (Pesticide
Action Network Europe).
Teksty powstały przy
współpracy z PAN
Global 2000 i PAN
Germany.

design and layout: Krisztina Mogyoró * www.envitrend.hu